

Римар Є. Ф.,

Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПТ «SAVAŞ» ЯК СКЛАДНЕ СЕГМЕНТНЕ УТВОРЕННЯ

Стаття присвячена аналізу понятійного, образного та ціннісно-оціночного компонентів концепту «Savaş» («Війна»). Встановлено, що концептуалізація дійсності здійснюється як позначення, вираження та опис. Створена узагальнена понятійна структура (фрейм) концепту «Savaş» та обґрунтоване її використання як моделі побудови цього концепту.

Ключові слова: концепт, фрейм, скрипт, війна, метафора, понятійний, образний та ціннісно-оціночний компоненти концепту.

Статья посвящена анализу понятийного, образного и ценностно-оценочного компонентов концепта «Savaş» («Война»). Установлено, что концептуализация действительности осуществляется как обозначение, выражение и описание. Создана обобщенная понятийная структура (фрейм) концепта «Savaş» и обосновано ее использование как модели построения этого концепта.

Ключевые слова: концепт, фрейм, скрипт, война, метафора, понятийный, образный и ценностно-оценочный компоненты концепта.

This article deals with the conceptual, imaginative and value-evaluative component of the concept «Savaş» («War»). It is verified that the reality conceptualization comes true as the designation, formulation and description. The generalized conceptual structure (frame) of the concept «Savaş» was created as well as its use as a model for the construction of the concept was justified.

Keywords: concept, frame, script, war, metaphor, conceptual, imaginative and value-evaluative components of the concept.

Термін «концепт» широко використовується в сучасній науковій літературі, проте отримує різну інтерпретацію. Його розглядають як ідеальне культурно-обумовлене уявлення людини про дійсність (А. Вежбіцька), як логічну категорію (Ю.С. Степанов), як поняття практичної філософії (Н.Д. Арутюнова), як багатомірне утворення (В.І. Карасик) та ін.

Актуальністю теми даної наукової статті визначається необхідністю багатоаспектного дослідження лінгвістичних параметрів репрезентації «Savaş» («Війна»), який до цього часу не отримав розгорнутого лінгвокогнітивного тлумачення.

Об'єктом дослідження є медіа-текст онлайн формату як простір, в якому функціонують концепти. Ядро концептуальної семантики тексту представлено концептом. Система концептів, що перебувають у взаємозв'язку в онлайн статті, складає індивідуальну або спільну концептосферу, яка, в свою чергу, є основою ідіостиля автора або авторів.

Основним **завданням** нашого дослідження є дослідження способів мовного позначення та вираження концепту «Savaş» в онлайн текстах через лексичну і фразеологічну системи турецької мови.

Розгляд структури та вербалізації турецького концепту «Savaş» саме в онлайн текстах складає наукову новизну статті.

Основна ідея когнітивної лінгвістики полягає в тому, що мислення людини оперує певними ментально-когнітивними структурами – концептами, а знання організовані за допомогою когнітивних моделей типу фреймів, скриптів, схем, метафоричних і метонімічних моделей та ін.

Концепт включає в себе понятійний, образний і ціннісно-оціночний компоненти, кожен з яких по-різному актуальний для концептоносіїв. В основу даної моделі покладено міркування В.І. Карасика про структурну організацію концепту [2, с. 57]. Понятійний компонент формується фактуальною інформацією про реальний або уявний об'єкт, який слугує основою для утворення концепту. Сферу понятійного елементу концепту складають «шари»: 1) основна, актуальна ознака; 2) додаткова, або декілька додаткових, «пасивних» ознак, які є вже не актуальними, «історичними»; 3) внутрішня форма, зазвичай зовсім не усвідомлювана, відображена у зовнішній словесній формі [3, с. 47]. В образний компонент входять асоціативні та символічні характеристики концепту. Ціннісно-оціночний компонент є домінантним у структурі концепту. Крім поділу на позитивну і негативну оцінку (загальнооціночні значення), виділяються сім категорій оцінок (приватнооціночні значення), що утворюють три групи: емоційні оцінки (сенсорно-смакові та психологічні), сублімовані (естетичні та етичні) і раціоналістичні (утилітарні, нормативні та телеологічні) [1, с. 34]. Відповідно, концепт крім позитивного або негативного аксіологічного статусу може також виражати широкий спектр оціночних значень в залежності від референтної ситуації.

Концептуалізація дійсності здійснюється як позначення, вираження та опис.

Позначення концепту – це виділення актуального для лінгвокультури, і присвоєння цьому фрагменту осмислюваної дійсності спеціального знаку.

sözlü kavga (словесна баталія) = karşı olan iki kişi arasında kötü veya ciddi konuşma [5].

Mermerci ile sözlü kavga ettiklerini doğrulayan ancak şiddet yaşanmadığını dile getiren Urgancıoğlu, açıklamasında «Haberleri üzüntüyle okumuş bulunmaktayım». [8].

kanlı bıçaklı olmak (бути на ножах з кимось) = birbirini bulduğu yerde öldürecek kadar aşırı kin beslemek [5]

Komşularla sifir sorun yaşanacağı öne sürülerek hazırlanan-ve uygulanan-dış politika, tüm komşularla kanlı bıçaklı olma durumuna yol açtı [6].

Опис концепту – це спеціальний дослідницький порядок тлумачення значення його імені та найближчих ознак, наприклад:

Вираження концепту представляє собою сукупність мовних і немовних засобів, які безпосередньо або побічно ілюструють, уточнюють та розвивають його зміст.

Образна сторона концепту в тексті представлена в метафоричних моделях, класифікованих відповідно до області походження, згідно типології А.П. Чудінова [4, с. 69]:

1. Антропоморфні метафори

Наприклад, «*Suriye’de yaşanan iç savaştan dolayı ilçemize gelen iki aileyi bu eve yerleştirdik*» [7] (модель «Savaş – İnsan» («Війна – Людина»), фрейм «Yaşam» («Життя»)).

Savaş sorumluluğu taşıyanların en temel görevi, savaş çıkmasını engellemektir [9] (Модель «Savaş – İnsan» («Війна – Людина»), фрейм «Savaş sorumluluğu taşıyanlar» («Відповідальний за виникнення війни»)).

2. Природоморфні метафори

Наприклад, «*CHP’li Güler’in tepki toplayan sözlerini değerlendiren İçten,» CHP içerisinde savaş rüzgârları estiren insanlara sormak gerek kim kimden üstün?*» [7] (Модель «Savaş – Doğa olayı» («Війна – Явище природи»), фрейм «Rüzgar» («Вітер»)).

2а. Зооморфні метафори

3. Соціальні метафори

Наприклад, «*Savaşmak kolay barışmak zor iştir*» [7] (модель «Savaş – İş» («Війна – Робота»), фрейми «İnsan faaliyetleri», «Herhangi bir sistemin çalışması» («Діяльність людини», «Функціонування будь-якої системи»)).

4. Артефактні метафори

Наприклад, «*Çünkü savaş çıkaracak bir kıvılcımın, ülkeleri nasıl alev alev yaktığı acı tecrübelerle bilinir.*» [9] (Модель «Savaş – Kızgın madde» («Війна – Розпечена речовина»), фрейм «Kıvılcım» («Іскра»)).

Війна ототожнюється з людиною, уподібнюється явищам і стихіям природи, іншим суспільним явищам, таким як театральне видовище, полювання, гра, свято, асоціюється зі створеною людиною річчю (нитка, тканина, іскра).

Найбільш значущим в структурі концепту є оціночний компонент. Оцінка передана через призму сприйняття дійовими особами і співвідноситься з їх позицією по відношенню до суб’єкта нарративу. Основна стратегія, що створює домінуючу онлайн тексту – представлення певної точки зору, в залежності від якої війна набуває позитивний або негативний аксіологічний статус з різними оціночними значеннями:

1. Негативний аксіологічний статус концепту

а) раціоналістичне утилітарне оціночне значення

Наприклад, «*Nükleer savaş ihtimalindeki caydırıcılık, bazı cüce devletleri ve kukla örgütleri piyon haline getiriyor.*» [9].

б) психологічне емоційне оціночне значення

Наприклад, «*Asla savaşı teşvik ya da tahrik etmek için değil! Savaş istenmez, talep edilmez, arzu edilmez.*» [9].

2. Позитивний аксіологічний статус концепту

а) раціоналістичне телеологічне оціночне значення

Наприклад, «*Savaşta hamaset değil siyaset vardır, feraset vardır, basiret vardır.*» [9].

У медіа-текстах онлайн формату позитивна оцінка представлена в точках зору прихильників конфліктних ситуацій і володіє переважно раціоналістичним утилітарним (одержання користі) і телеологічним (цілеспрямованим) значеннями. Негативна оцінка характеризується переважно етичним (війна аморальна) і емоційним (війна – це кровопролиття) значеннями.

Ми вважаємо, що концепт «Savaş» можна моделювати у вигляді фрейму як моделі для визначення та опису знань (ментальних репрезентацій), що зберігаються в пам’яті людей.

Фрейм як концептуальна структура представляється нам у вигляді об’єднаних стереотипних сутностей (М.М. Болдирев, В.З. Дем’янков, Е.С. Кубрякова).

Прохвачева О.Г. вважає, що використання фрейму як моделі побудови концепту «Savaş» виправдане з наступних причин:

1) фрейм є найбільш зручною формою представлення культурних знань, тому він містить основну та типову інформацію;

2) інформація у фреймі структурована за визначеними напрямками, що дає змогу впорядкувати розрізнені хаотичні одиниці, асоційовані з досліджуванним концептом;

3) різні рівні фрейму будуються на асоціативних зв’язках, що в цілому відображає асоціативний характер людського мислення.

Проста форма фреймової організації концепту включає п’ять типових слотів: *Ім’я фрейму, Суб’єкт фрейму, Об’єкт фрейму, Предмет дії та Зміст дії.*

Концепт «Savaş» – це родовий концепт, фрейм якого включає до свого складу слот *Атрибут дії*. Що стосується слота *Зміст дії*, то він у фреймі концепту «Savaş» відсутній, оскільки зміст дії в цьому концепті настільки багатоплановий, що вимагає іншої, а саме сценарної форми репрезентації.

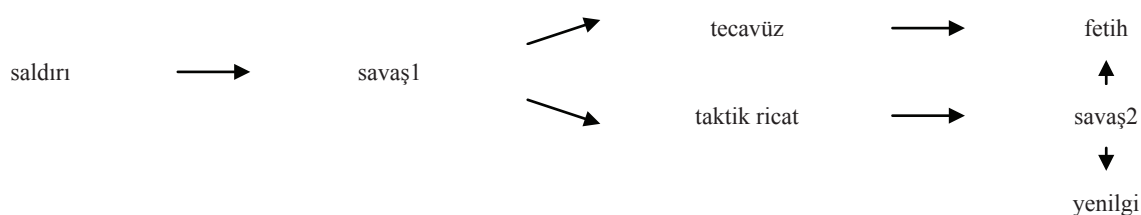
Сценарний фрейм концепту «Savaş» містить інформацію про рольову диференціацію учасників, а також про динамічний характер розвитку дії, представлений у вигляді ряду сцен: 1) *saldırı*, 2) *savaş/muharebe*; 3) *tecavüz*; 4) *conquest*; 5) *zafer*; 6) *yenilgi*, послідовність яких не є односпрямованою і жорстко фіксованою.

Таблиця 1
Фрейм концепту «Savaş»

Слот	Пряма номінація	Непряма номінація
Ім'я фрейму	Savaş	Çatışma, anlaşmazlık, ihtilaf, sefer, devlet sınırına tecavüz
Суб'єкт фрейму	Saldırgan	Peri hat, barıştırcı
Об'єкт фрейму	Zarar	İlgili hasarlar, sivil kayıplar
Атрибут дії	Silahlar	Tank, nükleer silahlar, özel silahlar,

Війну як суспільно-політичне явище характеризує велике число учасників і *ролей*, в яких вони виступають. Статусні характеристики стигматичного суб'єкта дії характеризуються різною направленістю. В результаті рішучого наступу атакуючий противник (*saldırgan*) перетворюється у ворога, який вдерся на територію країни (*tecavüz eden düşman*), та який при вдалому результаті битви стає завойовником (*fatih*). Якщо вирішальний бій програно, то противник зазнає поразки і набуває статусу поваленого ворога (*yere seren düşman*). Ці статусні зміни відбуваються під впливом об'єктивних чинників, не залежних від волі однієї конкретної людини.

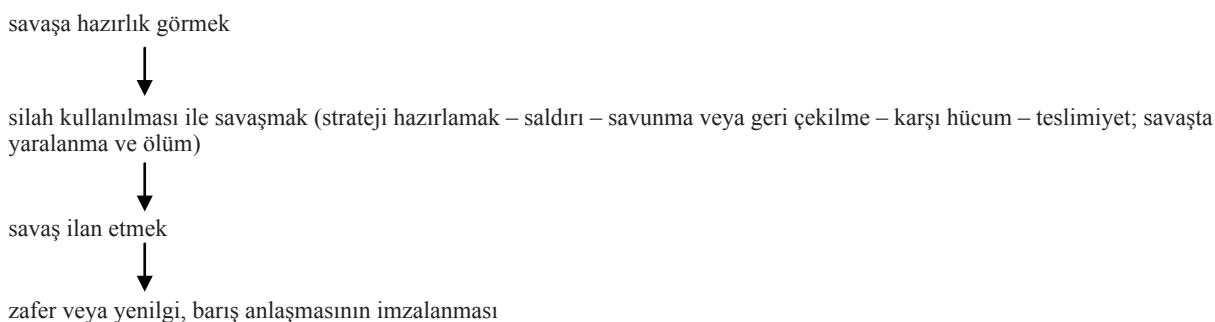
Процедурне знання про війну, яке моделюється у вигляді сценарного фрейму, можна представити у вигляді такої схеми:

Відповідно до розробленого плану військові дії агресора починаються з потужної атаки (*saldırı*), яка супроводжується запеклою битвою (*savaş1*) і повинна при сприятливому результаті забезпечити вторгнення (*tecavüz*), що знаменує довгоочікуване завоювання (*fatih*).

Нерідко хід війни всупереч стратегічним прогнозам приймає інший напрямок. Наступальні дії (*saldırı*) змінює тактичний відступ (*taktik ricat*), а наступний бій (*savaş2*) може виправдати очікування (*fatih*) або ж, навпаки, призвести до поразки (*yenilgi*). Іншими словами, послідовність сцен у сценарному фреймі концепту «Savaş» не є односпрямованою, а статусно-рольові характеристики учасників війни – жорстко фіксованими.

Скрипт фрейму концепту «Savaş» полягає в наступній послідовності подій:

Домінантним компонентом понятійної ознаки концепту є сема «ülkeler, bloklar ya da bir ülke içerisindeki büyük gruplar arasında gerçekleşen toryekün silahlı mücadele», тоді як «düşmanlık durumu» або «kiminle / bir şey mücadele» є додатковими, або «пасивними» понятійними ознаками.

Література:

1. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке / В. И. Карасик // Языковая личность: 1. культурные концепты. – Волгоград-Архангельск : Перемена, 1996. – С. 3-16.
2. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. / Ю.С. Степанов – М. : Академический проект, 2001. – 990 с.
3. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. / Н. Д. Арутюнова – М. : Наука, 1988. – 341 с.
4. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале: Когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000): монография. / А. П. Чудинов – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. пед. ун-та, 2001. – 238 с.
5. Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://www.deyimler.sitesi.web.tr>
6. Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://www.haber.sol.org.tr/yazarlar>
7. Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://www.kanal5.com.tr/tahmazoglundan-anlamli-ziyaret.html>
8. Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://www.sondakikahaberleri.info.tr/haber/752326-kaan-dan-dayak-aciklamasi>
9. Электронный ресурс. – Режим доступа : http://www.zaman.com.tr/columnistDetail_getNewsById.action?newsId=1355254